

บทที่ 1

บทนำ

สภาพและความสำคัญของปัญหา

ตามหลักการของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย หลักของการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (responsive) ในระบอบการเมืองนั้นเป็นเป้าหมายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของผู้บริหารประเทศ ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้ระบอบรัฐสภา รัฐบาลซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับมอบอำนาจจากประชาชนส่วนใหญ่ให้เป็นคณะผู้บริหารประเทศ มีหน้าที่ต้องจัดการบริหารบ้านเมืองเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสาธารณชน สถาบันการเมืองที่สำคัญที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในฐานะรัฐบาลภายใต้ระบอบรัฐสภานี้ก็คือ พรรคการเมือง ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีเป้าหมายร่วมกันที่จะเข้ามากำหนดนโยบายในการบริหารประเทศ

ในระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่ขาดไม่ได้ หลักการสำคัญอย่างหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยก็คือ การให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดการจัดสรรผลประโยชน์ในทางสังคมอย่างมีแบบแผน ในสภาพสังคมปัจจุบันประชาชนทุกคนไม่สามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ ดังนั้นการมีตัวแทนของประชาชนโดยการเลือกตั้งเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว จึงเป็นสิ่งจำเป็นในระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยม พรรคการเมืองจึงเป็นกลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่จะเข้ามามีบทบาทในการเลือกตั้งและพรรคการเมืองดังกล่าวก็จะเข้าไปมีบทบาทสำคัญในฐานะรัฐบาลผู้บริหารประเทศ¹

สำหรับประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพรรคการเมืองพรรคใหญ่ ๆ จำนวน 2 พรรค แข่งขันกันทำหน้าที่รัฐบาล เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศอังกฤษ

¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536) หน้าค้ำนำ.

*ทั้งประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีพรรคการเมืองในประเทศมากกว่า 2 พรรค แต่มีเพียง 2 พรรคใหญ่เท่านั้นที่ผลัดเปลี่ยนกันได้เสียงข้างมากเด็ดขาดในการจัดตั้งรัฐบาลเพียงพรรคเดียว

พรรคที่ได้เสียงข้างมาก (โดยหลักการแล้วต้องได้เสียงเกินกึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) หัวหน้าพรรคนั้นก็ชอบธรรมที่จะจัดตั้งรัฐบาลเป็นคณะผู้บริหารประเทศ โดยเลือกสมาชิกพรรคที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ารับตำแหน่งเป็นคณะรัฐมนตรี โดยทั่วไปแล้วผู้มีอำนาจในพรรคการเมือง ซึ่งอาจเป็นหัวหน้าพรรคหรือคณะกรรมการบริหารพรรคจะคัดเลือกสมาชิกภายในพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่

ส่วนในประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองหลายพรรค ซึ่งแต่ละพรรคมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จำนวนใกล้เคียงกันหลายพรรค แต่ไม่มีพรรคการเมืองใดที่ได้เสียงข้างมากเด็ดขาดพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้เองเพียงลำพัง ก็จำเป็นต้องอาศัยเสียงสนับสนุนจากพรรคการเมืองอื่นตั้งแต่ 2 พรรคขึ้นไปร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลที่มีเสียงเกินกึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส. ทั้งหมด* เรียกว่า “รัฐบาลผสม” ซึ่งหมายถึงพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรคร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาบริหารประเทศ²

สำหรับประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบันยังไม่เคยปรากฏว่ามีพรรคการเมืองใดที่สามารถครองเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาดเพียงพรรคเดียวพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้ รัฐบาลที่เข้าบริหารประเทศทุกชุดล้วนเป็นรัฐบาลที่เกิดจากการรวมตัวของพรรคการเมืองตั้งแต่ 2 พรรคขึ้นไป (ไม่รวมรัฐบาลที่มาจากการทำรัฐประหาร) และปรากฏว่าเคยมีรัฐบาลที่เกิดจากการรวมตัวกันของพรรคการเมืองสูงสุดถึง 16 พรรค จากจำนวนพรรคการเมืองทั้งหมด 23 พรรคที่มีเสียงในสภาผู้แทนราษฎร คือรัฐบาลผสมภายใต้การนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี ในการจัดตั้งรัฐบาลผสมภายหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ภายหลังจากที่คณะรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่ได้รับการไว้วางใจจากรัฐสภาในวันแถลงนโยบาย³

*อาจมีกรณีที่หลายพรรคการเมืองร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล แต่เสียงรวมกันไม่ถึงกึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด เรียกว่ารัฐบาลเสียงข้างน้อยจะมีปัญหาด้านเสถียรภาพของรัฐบาลมาก²

² สุจินต์ หังสุนทร, “พรรคการเมืองในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน” พรรคการเมืองต่างประเทศ, กมล ทองธรรมชาติ, รวบรวม (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 42.

³ สุจิต บุญบงการ, รายงานการวิจัยทุนรัชดาภิเษกสมโภช เรื่องพรรคการเมืองกับการรักษาเสถียรภาพทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะความเป็นสถาบันของระบบพรรคการเมืองไทยในช่วง พ.ศ. 2517-19 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 23.

จากอดีตที่ผ่านมาในเรื่องประวัติศาสตร์ของรัฐบาลผสม ไม่เคยปรากฏว่ารัฐบาลผสมชุดใดเลยที่สามารถบริหารประเทศจนครบตามวาระ 4 ปี อันเนื่องด้วยสาเหตุหลายประการและพบว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลด้วยกันเองจะเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ปัญหาด้านเสถียรภาพของรัฐบาลผสมหลาย ๆ ชุดที่ผ่านมา คณะผู้บริหารหรือรัฐบาลที่จะเข้าทำหน้าที่ในการบริหารประเทศให้บรรลุเป้าหมายตามหลักการของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น เราต้องยอมรับกันในเบื้องต้นว่า คณะผู้บริหารประเทศหรือรัฐบาลนั้นจะต้องมีความเห็นพ้องต้องกันในระดับหนึ่ง หรือมีความราบรื่นในการบริหารงานของคณะรัฐบาลเป็นพื้นฐานเสียก่อนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการบริหารจึงจะบังเกิดขึ้นได้ จริงอยู่แม้ว่าความขัดแย้งจะเป็นปรากฏการณ์ของกิจกรรมทางการเมืองอย่างหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันความขัดแย้งนี้ก็ถือเป็นสมุหฐานของโรคในระบอบการเมืองด้วย⁴ ระบบการเมืองไม่สามารถปล่อยให้ความขัดแย้งขยายขอบเขตกว้างขวางจนเกิดเป็นปัญหาด้านเสถียรภาพทางการเมืองกระทั่งทำให้ระบบการเมืองทั้งระบบเกิดปัญหาในการพัฒนาตัวระบบให้เป็นสถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะพรรคการเมือง ระบบการเมืองจึงมีความจำเป็นในการพยายามจำกัดกรอบของความขัดแย้งไม่ให้กว้างขวางลุกลามเกินขอบเขตหรือพยายามลดความขัดแย้งให้ลดน้อยลง รัฐบาลซึ่งเป็นกลไกสำคัญของระบบการเมือง มีหน้าที่ที่จะต้องจัดหรือพยายามลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองนั้น ๆ ให้หมดไปหรือลดน้อยลง

หากแต่ว่ารัฐบาลซึ่งมีหน้าที่ในการจัดความขัดแย้งในประชาคมการเมือง เกิดมีปัญหาความขัดแย้งขึ้นเองภายในคณะรัฐบาลแล้ว โดยเฉพาะถ้าเรื่องราวหรือประเด็นของความขัดแย้งนั้นมีระดับที่ค่อนข้างรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อความราบรื่น และความสามารถในการบริหารประเทศจนกลายเป็นปัญหาด้านเสถียรภาพของรัฐบาล และถ้าความขัดแย้งที่มีระดับความรุนแรงมากนี้ไม่สามารถแก้ไขหรือบรรเทาให้เบาบางลงได้ ก็อาจนำมาซึ่งปัญหาด้านเสถียรภาพทางการเมืองที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ไม่พึงประสงค์ตามครรลองของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้

รัฐบาลชวน หลีกภัย เป็นรัฐบาลพลเรือนที่มาตามวิถีทางของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสมัยของรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร เมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 รัฐบาลชุดนี้จัดตั้งขึ้นท่ามกลางกระแสและสถานการณ์ที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองค่อนข้างสูง ภายหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 อาจ

⁴ ชาวนะ ไตรมาส, “ความขัดแย้งจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 : แนวโน้มการพัฒนาการสถาบันรัฐธรรมนูญไทย.” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) , หน้า 10.

กล่าวได้ว่ารัฐบาลชุดนี้เป็นรัฐบาลของประชาชน ที่ได้รับการมอบอำนาจจากประชาชนโดยแท้จริงตามวิถีทางของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนส่วนใหญ่มีความคาดหวังในคณะรัฐบาลชุดนี้เป็นอย่างมาก คาดหวังว่าจะเป็นองค์กรที่เข้ามาจัดการกับความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองขณะนั้น แต่ตลอดระยะเวลาที่รัฐบาล ชวน หลีกภัย เข้าบริหารประเทศนั้น มักจะปรากฏข่าวความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรัฐบาลเสียดังกล่าวให้ปรากฏตามสื่อมวลชนเกือบทุกแขนงค่อนข้างบ่อยครั้ง จนกลายเป็นปัญหาสำคัญด้านเสถียรภาพของรัฐบาลชุดนี้ตลอดมา

จากปรากฏการณ์เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรัฐบาลผสม ชวน หลีกภัย นี้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเด็นของความเป็นมา สถานการณ์ต่าง ๆ ที่นำไปสู่สาเหตุของความขัดแย้ง รูปแบบ กระบวนการและผลกระทบของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจทำให้เกิดผลลัพธ์ทางการเมืองในเชิงไม่สร้างสรรค์ตามแนวทางของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา สถานการณ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่นำไปสู่สาเหตุของความขัดแย้งในรัฐบาลผสม ชวน หลีกภัย
2. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ กระบวนการ ระดับและผลกระทบของความขัดแย้ง ตลอดจนพฤติกรรมของผู้กระทำทางการเมือง (political actors) หน่วยต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงลักษณะของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ให้ทราบถึงแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขความขัดแย้งหรือมาตรการในการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรัฐบาลผสมชุดดังกล่าว เพื่อให้รัฐบาลสามารถบริหารประเทศเพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย

สมมุติฐานในการศึกษา

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรัฐบาล ชวน หลีกภัย มีปัจจัยหรือสาเหตุหลักมาจากความแตกต่างกันในการจัดสรรผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ผลตอบแทนจากโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของรัฐบาล การควบคุมองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่ในด้านการจัดการเลือกตั้ง และความแตกต่างกันในเรื่องแนวความคิดทางการเมือง เช่น ความถูกต้อง ความเป็นธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยให้ทราบถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในรัฐบาลชุน ชวน หลีกภัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านเสถียรภาพและความราบรื่นในการบริหารงานของรัฐบาลชุดนี้
2. ช่วยให้ทราบถึงรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้กระทำทางการเมืองหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการต่อสู้ ตลอดจนการประนีประนอมกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรัฐบาลชุดนี้
3. ช่วยให้ทราบถึงแนวทางหรือวิธีการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม หรือการแสวงหามาตรการที่นำมาใช้ลดความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องความขัดแย้งในรัฐบาล ชวน หลีกภัย เป็นการศึกษาถึงความเป็นมา สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นมูลเหตุหรือเงื่อนไขของความขัดแย้ง ระดับของความขัดแย้ง ตลอดจนการใช้ทรัพยากรในการต่อสู้ของแต่ละพรรคการเมืองในกระบวนการของความขัดแย้งของรัฐบาลชุดนี้ ซึ่งเป็นรัฐบาลผสมภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 โดยผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเรื่องความขัดแย้งในรัฐบาลชุดนี้เฉพาะในช่วงครึ่งสมัยแรกของอายุรัฐบาล (ช่วง 2 ปีแรก) โดยศึกษาเหตุการณ์ตั้งแต่สภาพแวดล้อมทางการเมืองก่อนการจัดตั้งรัฐบาลผสมชุดนี้ขึ้นมา เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 การเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ภายหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 เหตุการณ์การต่อสู้นองเลือดของประชาชนกับคณะทหารที่บริเวณถนนราชดำเนินในเดือนพฤษภาคม 2535 (พฤษภาทมิฬ) การจัดตั้งรัฐบาลผสมของนายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป 13 กันยายน 2535 จนถึงเดือนธันวาคม 2537 (ชวน 1-3)* และได้ตีกรอบของการศึกษาเฉพาะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ ในรัฐบาลผสม ส่วนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในของแต่ละพรรคที่ร่วมเป็นรัฐบาลผสม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพรรครัฐบาลกับพรรคการเมืองฝ่ายค้าน หรือรัฐบาลกับบุคคลหรือองค์กรอื่นจะเป็นปัจจัยของสิ่งที่จะนำมาพิจารณาหากช่วยให้สามารถทำความเข้าใจเหตุการณ์ได้ดีขึ้น

* ภายหลังจากการลาออกจากพรรคร่วมรัฐบาลของพรรคความหวังใหม่โดยมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคเป็นแกนนำ

วิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าในลักษณะของการวิจัยเอกสาร(documentary reseach) โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ หนังสือพิมพ์ วารสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งในรูปของรายงานข้อเท็จจริง บทความ ข้อเขียนทางวิชาการ รวมทั้งการนำเสนอข่าวสารทางสื่อมวลชนอื่น ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ (ในรูปของเทปและวิดีโอ สัมภาษณ์) ข้อมูลเอกสารจากการรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร รายงานการประชุมรัฐสภา การประชุมของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและรายงานการประชุมของแต่ละพรรคการเมือง

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องความขัดแย้งในรัฐบาลผสม ชวน หลีกภัย ในช่วงครึ่งสมัยแรกนี้ สาระสำคัญในการศึกษาวิจัยก็คือ ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพรรคการเมืองร่วมรัฐบาลผสมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะ 2 ปีแรกของอายุรัฐบาลตามวาระกฎหมายรัฐธรรมนูญ (4 ปีตามวาระของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ในการศึกษาประเด็นดังกล่าวมีข้อจำกัดในการศึกษาวิจัยอยู่บ้างก็คือ ผู้วิจัยละเว้นที่จะศึกษาในประเด็นความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลที่เกิดขึ้นเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญเพียงพอที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันส่งผลกระทบต่อความราบรื่นในการบริหารงานและการอยู่ร่วมกันของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมชุดดังกล่าว อันเนื่องจากผู้วิจัยต้องการให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีความกระชับในด้านเนื้อหาสาระและความชัดเจนในประเด็นของความขัดแย้งที่ปรากฏอย่างเด่นชัด มีระยะเวลาและความต่อเนื่องของความขัดแย้งในระดับหนึ่งที่คุณกรณิมีความตระหนักว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้นและคู่ขัดแย้งมีความเคลื่อนไหวในการต่อสู้กับเหตุการณ์ความขัดแย้งนั้นให้เกิดผลตามที่ตนต้องการ ซึ่งอาจจะทำให้การศึกษาในครั้งนี้ไม่สมบูรณ์มากนักอันเนื่องจากข้อจำกัดในการศึกษาดังกล่าว

การนำเสนอรายงานการวิจัย

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงสภาพและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย วัตถุประสงค์ สมมุติฐานในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย ขอบเขต วิธีการศึกษาและการนำเสนอรายงานการวิจัย

บทที่ 2 กล่าวถึงแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิจัย เป็นการนำเสนอถึงขอบข่ายของแนวความคิดและทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัย อันได้แก่ แนวความคิดที่เกี่ยวกับ

ความขัดแย้งในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหมายของความขัดแย้ง ประเภทของความขัดแย้ง พลวัตของความขัดแย้ง การยุติความขัดแย้ง เป็นต้น แนวความคิดเกี่ยวกับรัฐบาลผสมและทฤษฎีการเมืองไทยเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง

บทที่ 3 กล่าวถึงสภาพแวดล้อมทางการเมืองก่อนการจัดตั้งรัฐบาลผสม ชวน หลีกภัย เช่น เหตุการณ์ภายหลังการทำรัฐประหารของคณะทหาร การรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในเดือนพฤษภาคมปีพ และ การจัดตั้งรัฐบาลผสม ชวน หลีกภัย ภายหลังการเลือกตั้ง 13 กันยายน 2535

บทที่ 4 ความขัดแย้งในรัฐบาลผสม เป็นการกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ ในรัฐบาลผสม สถานการณ์ กระบวนการ การต่อสู้ การประนีประนอม ตลอดจนผลกระทบของความขัดแย้งในช่วงครึ่งสมัยแรก (ชวน 1-3) ของรัฐบาลผสมชุดนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพรรคกิจสังคมกับพรรคร่วมรัฐบาลจนเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพรรคร่วมรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลในประเด็นการรณรงค์เลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด ความขัดแย้งระหว่างพรรคประชาธิปไตยกับพรรคความหวังใหม่ในเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 198,199 เป็นต้น

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ เป็นการสรุปถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล ชวน หลีกภัย ในช่วงครึ่งสมัยแรกให้เห็นถึงสาเหตุและการต่อสู้ของคู่กรณีในเหตุขัดแย้งนั้น และนำเสนอแนะของผู้วิจัยเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือมาตรการในการลดความขัดแย้งในรัฐบาลผสมของไทย